

vagy éppen a *Google Scholar* adatbázisokba, ahol figyelni tudja a hivatkozásait is. A magyar tudományosság célja, hogy a középgenerációhoz tartozó kutatók is nemzetközileg versenyképes tudással és ismertséggel (hatással) rendelkezzenek, így az egyetemi tanárrá válás útján mérföldkönek számító habilitációs pályázatukban is azokat a mutatókat célszerű minimumkövetelményként meghatározni, amelyek ebbe az irányba viszik a tudó-

mányos munkásságukat. A matematika segít a királyi út kijelölésében, tudományosan helytálló támpontokat nyújt a felelősségteljes döntéshez, de a konszenzust nem helyettesítheti. A jövőben is lesz olyan érdek és érvelés, amely felülírja a kalkulációk eredményeit.

Kulcsszavak: *tudománymetria, doktori iskolák, közgazdasági és gazdálkodási tudomány, MTMT, habilitációs minimumkövetelmények*

IRODALOM

- Bencke Gyula (2014): Hogyan lovagoljunk a tudományos teljesítményen? *Magyar Tudomány*. 175, 11, 1350–53. • <http://www.matud.iif.hu/2014/11/10.htm>
- Berényi Dénes (1995): Akadémiai doktori cím és egyetemi habilitáció. *Magyar Tudomány*. 100, 5, 582–584.
- Braun Tibor (2008): Szellem a palackból... *Magyar Tudomány*. 113, 11, 1366–1371. • http://www.mtak.szi.iif.hu/kszi_aktak/doc/BfT_01.pdf
- Csaba László – Szentes T. – Zalai E. (2014): Tudományos-e a tudománymérés? Megjegyzések a tudománymetria, az impaktfaktor és az MTMT használatához. *Magyar Tudomány*. 175, 4, 442–466. • <http://www.matud.iif.hu/2014/04/12.htm>
- Füstös László – Mészéna Gy. – Simonné Mosolygó N. (1986): *A sokváltozós adatelemzés statisztikai módszerei*. Akadémiai, Budapest
- Glänzel, Wolfgang (2009): A tudománymetria hét mítosza – költészet és valóság. *Magyar Tudomány*. 170, 8, 954–64. o. • <http://tinyurl.com/js0l8z5>
- Hamza Gábor (2014): Az egyetemi autonómia reformjának kérdéséhez. *Magyar Tudomány*. 175, 2, 130–139. • <http://tinyurl.com/hfcmgsd>
- Kiss Éva (2014): A tudományos minősítés nemzetközi gyakorlata egy kérdőív felmérés tükrében. *Magyar*

Tudomány. 175, 9, 1129–1135. • <http://www.matud.iif.hu/2014/09/12.htm>

Kozma Tamás – Rébay Magdolna (szerk.) (2005): *Felsőoktatási akkreditáció Közép-Európában*. Felsőoktatási Kutató Intézet–Új Mandátum, Budapest • <http://mek.oszk.hu/08900/08925/08925.pdf>

Papp Zoltán (2005): Az egyetemi oktatók előmeneteli rendszerének problémáiról. *Magyar Tudomány*. 166, 3, 325–332. <http://www.matud.iif.hu/05mar/09.html>

Patkós Anna (2003): Kutatás és egyetem kapcsolata Európában és Magyarországon. *Magyar Tudomány*. 164, 8, 1025–1034. • <http://tinyurl.com/z5e2odf>

Róna-Tas András (2003): A magyar doktori iskolák helyzete és jövője. *Magyar Tudomány*. 10, 1298–1307. • <http://www.matud.iif.hu/03okt/12.html>

Vinkler Péter (2008): Tudománymetriai kutatások Magyarországon. *Magyar Tudomány*. 169, 11, 1372–1380. • <http://www.matud.iif.hu/08nov/11.html>

Zalai Ernő (2006): Az MTA doktora címre pályázók habitusvizsgálatának értékelése, 2001–5. MTA, IX. Osztály Gazdaságtud. Minősítőbiz. *Közgazdasági Szemle*. 53, 4, 380–386. • <http://tinyurl.com/z6gc4ap>

Zsoldos Attila (2015): A tudományos könyv és a tudományos teljesítmény mérése. *Magyar Tudomány*. 176, 4, 410–415. • <http://tinyurl.com/h8emcz>

Vélemény, vita

AZ MTA ÉS A FÉRFIURALOM

Hadas Miklós

az MTA doktora, a szociológia professzora,
Budapesti Corvinus Egyetem
miklos.hadas@uni-corvinus.hu

Üdvözlendő, hogy Somogyi Péter párbeszédet kezdeményezett a nők alacsony akadémiai jelenlétével kapcsolatban. Hozzá hasonlóan én is szégyellem, és diszkriminációként értelmezem, hogy az idei választások során egyetlen nő sem került be az MTA levelező tagjai közé. Pozitív fejlemény, hogy Soltész Iván és Pléh Csaba konstruktív módon bekapcsolódott ebbe a diskurzusba, miképpen az is, hogy Lovász László, az MTA elnöke szintén fontosnak tartotta annak deklarálását, hogy „a tudományos osztályoknak – azonos tudományos teljesítményű jelöltek közötti döntésnél – figyelemmel kell lenniük a férfiak és nők arányára”.

Van tehát néhány kiváló akadémiai férfiú, akik képesek beazonosítani a problémát, és hajlandók a megoldás módjait törni a fejüket. Ezek ígéretes jelek. Ugyanakkor attól tartok, hogy az MTA tagjai között jócskán akadnak olyanok, akik számára a nők akadémiai diszkriminációja nem jelent problémát; mi több, félő, hogy az e témáról folyó diskur-

zushoz is ellenérzésekkel viszonyulnak. Pedig a férfiak és nők viszonyában az elmúlt évszázadokban bekövetkezett radikális változások hatásai alól mi, akadémiai emberek sem vonhatjuk ki magunkat.

Lássunk egy-két számunkra is releváns példát!

Míg 1930-ban a magyarországi nőknek mindössze 0,3%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel (szemben a férfiak 3,3%-val), addig ez az arány 1980-ra 4,6, illetve 8,6%-ra módosult. 2011-ben aztán eljutottunk oda, hogy több nő (19,7%) szerzett diplomát Magyarországon, mint férfi (18,2%) (Gazsi et al., 2007, 61.; Grébics, 2015, 51.). Hasonló trendeket mutat az egyes képzési területek nemek szerinti megoszlásának alakulása is. Ma Magyarországon sokkal több nő vesz részt a felsőoktatásban, mint férfi, és csupán néhány képzési terület akad, ahol egyelőre megmaradt a férfiféltetés (Bukody et al., 2005, 66.; Grébics, 2015, 51.). Ezt a nemzetközi trendet támasztja alá a Soltész Iván által említett adat is, miszerint tavaly a Stanford Egyetemen a számítógép-tudomány volt a női diákok között a legnépszerűbb szak. Vagyis vitathatat-

* Júliusi lapszámunkban jelent meg Somogyi Péter írása *Alkalmasak-e a magyar nők a Magyar Tudományos Akadémia tagságára?* címmel.

lan tény, hogy a 20. század utolsó harmadától kezdődően a nők egyre nagyobb arányban bizonyítják alkalmasságukat a munkaerő-piac ama szegmenseiben, ahonnan korábban ki voltak zárva.

Ennek ellenére az iskolai pályafutásuk során még sikeres nők munkahelyi karrierjük során gyakran láthatatlan falakba ütköznek. Ezt nevezi *üvegplafon-jelenségnek* a dzsender-szakirodalom – ahogy erre Pléh Csaba is utal hozzászólásában. Jól adatolt tény, hogy hiába szereznek a nők több (és ráadásul magasabb minősítésű) diplomát, mint a férfiak, mégis sokkal nehezebben jutnak vezető pozíciókba. Ha például megnézzük, hogy az elmúlt évtizedben miként alakult Magyarországon a felsőoktatási-akadémiai szférában a nők helyzete, lényegében stagnálást tapasztalhatunk: 2006-ban az egyetemi oktatók 39,3%-a volt nő, és közülük 19,4% dolgozott egyetemi tanári beosztásban. 2014-ben ezek az arányok 40,4, illetve 20,8%-ra változtak, vagyis alig emelkedtek. Ugyanez mondható el az akadémikusokról is: míg 2004-ben az MTA rendes és levelező tagjai között 96% volt a férfiak aránya, addig 2014-ben 93,2%. Vagyis – hasonlóan más szférákhoz – a tanulmányi teljesítményükhöz képest csigalassúsággal növekszik a vezető beosztású nők aránya a tudományban és a felsőoktatásban (Illésné Lukács et al., 2011: 94.; Grébics, 2015, 60.), noha ma már nyilvánvaló, hogy a férfiak egy hajszálnyival sem alkalmasabbak ezekre a pályákra.

Mindazonáltal úgy gondolom, hogy az üvegplafon-fogalom nem a legalkalmasabb e jelenség megragadására, mivel a statikus épület-metafora nem képes érzékelteni a történelmi változások dinamikáját. Szerencsésebbnek tartom, ha a nők diszkriminációját a hosszú távú *demaszkulinizációs folyamat*

kontextusában értelmezzük. E folyamat lényege, hogy a nyugati világban az elmúlt ezer évben a férfiak mind a nyilvános, mind az intim szférában elveszítették erőszak-monopóliumaikat, valamint domináns pozíciójuk magától értetődő kizárólagosságát. Vagyis megkérdőjeleződött a társadalmi viszonylatok maskulin, maskulinista és patriarchális jellege. (Egy társadalmat *maskulinnak* tekintek, amennyiben a fontosabb hatalmi pozíciókban szinte kizárólag férfiakat találunk, és mindezt a társadalom túlnyomó többsége, a nőket is beleértve, természetesnek, magától értetődőnek tekinti. *Maskulinistának* tekintem azt az ideológiát, amely reflektált és tudatos módon hirdeti a maskulin társadalmi viszonyrendszer legitimitását. *Patriarchálisnak* tekintem a rendszerszintű férfiuralom alapján szerveződő társadalmi berendezkedést, amelyben a maskulin létezés mód és maskulinista ideológia által kondicionált maskulin társadalmi praxis képes újratermelni önmagát. [Hadas, 2016]).

Ugyanakkor ma is léteznek olyan társadalmi erők, amelyek e változásokkal szemben a férfiuralom restaurációjára törekednek. Ezeket tekintem a *remaszkulinizációs törekvések* képviselőinek. Ide tartoznak ama csoportok, amelyek látványos ellentámadásba lendülnek, és antifeminista mozgalmakat létrehozva kísérik meg visszaforgatni a történelem kerekét. Ilyenek az ún. „mitopoetikus férfimozgalom” tagjai, akik az – úgy mond – „előnőiesedett” férfiakat kívánják visszavezetni az antik görögségben föllelt archetípusok által megtestesített „igazi” férfiaság mintáihoz. Léteznek olyan erők is, amelyek nem látványos mozgalmak, hanem a passzív ellenállás és a változások fékezése és szabotálása révén igyekeznek megőrizni saját hatalmi monopóliumaikat. Talán mondani sem kell: az MTA

keretein belül érvényesülő nemi diszkrimináció eme utóbbi kategóriába tartozik. (Természetesen egy finomabb elemzés e két szélső pólus között számos átmeneti típust tudna azonosítani.)

Mit lehet tenni az akadémiai szférában a férfiuralom restaurációjá ellenében?

Maximálisan egyetértek Somogyi Péter választási rendszert érintő javaslataival: kívánatos az 50% feletti szavazatot elért nők automatikus tagjelöltté minősítése; a független külső bírálók bevonása; a kommunista rendszerből itt maradt *nem* szavazatok megszüntetése, valamint más akadémiai testületek nemi-diszkrimináció-ellenes jó gyakorlatainak átvétele. Emellett – azonos teljesítmény esetén – megfontolásra méltónak tartom a nőkkel szembeni pozitív diszkrimináció alkalmazását is. Mi több, támogatom egy kvótarendszer fokozatos bevezetését, „fokozatosságon” szerkezeti szinteket és időbeli tényezőket egyaránt értve. Az akadémikusok szintjén nyilvánvalóan nem lehet nemi kvótákat kötelezővé tenni egyik napról a másikra. Ugyanakkor az egyharmados nemi kvóta bevezetését el lehetne kezdeni a köztestületi tagok és a különböző akadémia bizottságok szintjén, annál is inkább, mivel ez – szerencsére – némelyik grémiumban már jelenleg is érvényesül.

Fontosnak tartanám továbbá, hogy a nemi arányok figyelembe vétele automatizmusként jelenjen meg az MTA mindennapi ügyme-

IRODALOM

- Bukody Erzsébet – Mészárosné Halász J. – Polónyi K. – Tallér A. (szerk.) (2005): *Nők és férfiak Magyarországon, 2004*. Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Egészségügyi Minisztérium–KSH, Budapest
- Gazsi Judit – Illésné Lukács M. – Polónyi K. (szerk.) (2007): *Nők és férfiak Magyarországon, 2006*. Szociális és Munkaügyi Minisztérium–KSH, Budapest

netében is. Ebben az esetben nem fordulhatna elő az, ami idén nyáron az egyes akadémiai intézeteket átvilágító szakértői testületek összeállításakor megtörtént: a huszonkilenc (három-öt fős) szakértői testület közül csupán egyetlen akadt (a politikatudományi), amelyben a női tagok száma meghaladta a férfiakét; tíz testületben egyáltalán nincsenek nők, noha a PhD-fokozat is elegendő a bizottsági részvételhez. Engem is fölkértek, hogy vegyek részt a szociológiai szakértői testület munkájában – másik négy, nagydoktori fokozattal rendelkező férfikollégám mellett. (Jelzem, mindannyian a hatvanas éveinkben járunk, jól illusztrálva, hogy a remaszkulinizációs törekvések kéz a kézben járnak a gerontokrácia uralmával. Sajnos e téma kifejtésére eme hozzászólásban nincs tér, noha nem kevésbé fontos, mint a nemi diszkrimináció). A magam részéről egy szociológusnő javára lemondtam testületi tagságomról.

E saját példával azt is szeretném jelezni, hogy nem elegendő, ha a változásokat másoktól várjuk. Kívánatos, hogy mi, az akadémiai szféra férfi tagjai képesek legyünk az önreflexióra, az önmérsékletre és hatalmi aspirációink korlátozására. Úgy gondolom, nem válik hátrányunkra, ha a *fair-play* elvet önnön érdekeink és késztetéseink ellenében is képesek vagyunk érvényesíteni.

Kulcsszavak: *MTA, nők, férfiuralom, demaszkulinizáció, remaszkulinizáció*

- Grébics Á. (szerk.) (2015): *Nők és férfiak Magyarországon, 2014*. KSH, Budapest
- Hadas Miklós (2016): A demaszkulinizáció folyamata. Adalékok az európai dzsender rend hosszú távú átalakulásának vizsgálatához. *Educatio*. 4. megjelenés alatt
- Illésné Lukács Mária (szerk.) (2011): *Nők és férfiak Magyarországon, 2009–2010*. KSH, Budapest